

Intelektualna produkcija in seksizem

MACA JOGAN

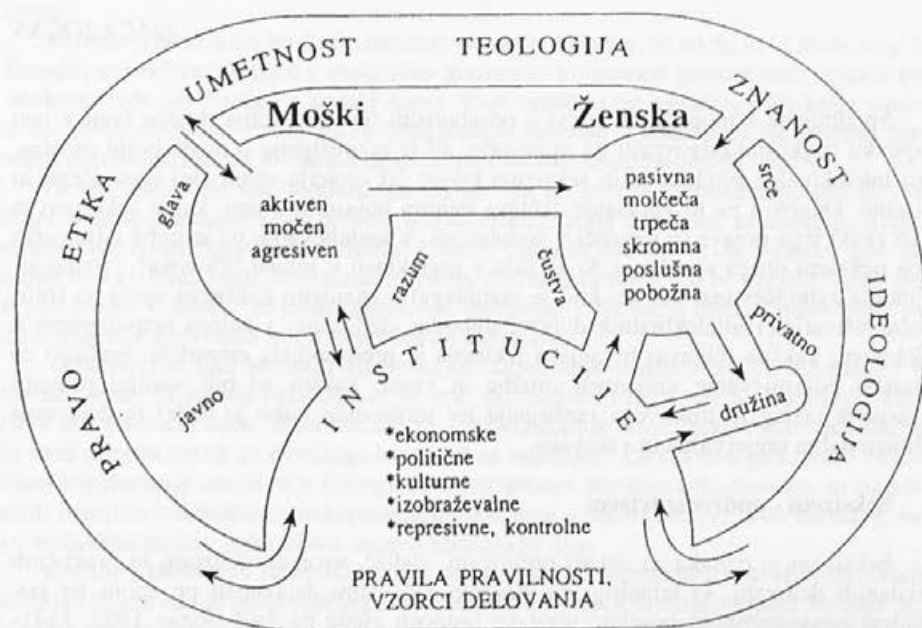
Spodbujena z mogočnimi spevi o posebnostih (post)moderne družbe bom v tem prispevku poskusila odgovoriti na vprašanje, ali je razmišljanje o medsebojni povezanosti intelektualne produkcije in seksizma konec 20. stoletja sploh (še) upravičeno in smiselno. Odgovor na to vprašanje zahteva najprej pojasnilo o tem, kaj je seksizem in ali so znaki tega pojava še navzoči v sodobnosti. V nadaljevanju pa je treba odgovoriti še na nekatera druga vprašanja, ki so bila v preteklosti v imenu "človeka", "tradicije" večinoma zamolčevana, kot so: kdo je razpolagal z znanjem; kakšnega spola so (bili) ključni ustvarjalci intelektualnih dobrin, duhovne dediščine, s katero razpolagamo v sodobnosti; kakšna (čigava) bivanjska izkušnja je predstavljala empirično podlago za teoretsko pojasnjevanje urejenosti družbe in sveta; kakšni so bili vodilni principi ustvarjanja razlag in njihovega razširjanja ter utrjevanja; kako je (bila) ta dejavnost institucionalno urej(va)na in varovana.

Seksizem - androcentrizem

Seksizem je oznaka za celoto prepričanj, stališč, vzorcev delovanj in praktičnih vsakdanjih delovanj, ki temeljijo na strogem ločevanju dejavnosti po spolu ter podeljujejo posameznikom posebne neenake lastnosti glede na spol (Jogan 1992, 1141-1142). V znanih zgodovinskih družbah je bila delitev dela in osebnostnih lastnosti po spolu strogo zamejena, utrjevana in nadzorovana tako, da je bila moškimi dodeljena javna sfera in hierarhično višje mesto ter nadrejen položaj ne le v javni temveč tudi v zasebni sferi. Družbeno nujne in neprekinjene dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika in vrste so bile določene kot ženska dela in nižje vrednotene v primerjavi z javnimi (moškimi). Ženski je bila določena vloga (u)domače(ne)ga bitja, ki je primarno ("po naravi") mati in gospodinja ter prenašalka (spolno neenakih) vzgojnih vzorcev.

Gre torej za moškosrediščno ali androcentrično kulturo, ki je prežemala vse sfere človeškega delovanja in bila neločljiva sestavina strukture družbe oziroma njenega institucionalnega reda. Čeprav je v sodobnosti vrsta zunanjih izrazov te usmeritve manj vidna ali jih več ni, pa to še ne pomeni, da bi bil androcentrizem - kot sestavina vsakdanjega, pretežno rutiniziranega delovanja - izkoreninjen. Govorimo lahko le o določeni stopnji erozije te vrste seksizma (Jogan, 1994), ki pa nikakor ni posledica neke "naravne" evolucije ali samodejnega moralnega spreobračanja nosilcev prednostnih položajev, temveč plod dolgotrajnega in naporenega organiziranega delovanja podrejenega spola. Kljub nekaterim spremembam - zlasti v 20. stoletju - je za raumevanje reproduciranja moškosrediščne kulture in androarhalne organizacije življenja in delovanja pripadnikov družbe uporabna naslednja shema (št. 1), v kateri sta upoštevana oba spola in mikro ter makro raven delovanja.

Schema št. 1: Reprodukcijska spolno specifičnih vlog in vzorcev delovanja v javni in zasebni sferi v androcentризmu

Sestavine pomenskega ovoja, znotraj katerega vselej poteka vse delovanje ljudi, so spolno enostransko oblikovane tako, da je očitna hierarhija in prednostni položaj moških: kot nosilci razuma moški ustvarjajo razlage o pravilnem redu, določajo pravila in vzorce delovanja vseh pripadnikov, zarisujejo in utrjujejo meje smiselnosti in razumnosti, določajo merila različnega obremenjevanja z življenjsko potrebnimi dejavnostmi ter (materialnega in moralnega) nagrajevanja oziroma udeležbe pri uporabi (uživanju) ustvarjenih dobrin. Linije pretoka definicij pravilnosti (individualnih osebnostnih lastnosti) in nadzora v delitvi dela po spolu kažejo, da so ženske (bile) praktično izključene iz javnega, umnega delovanja, da jim je (bil) dodeljen podrejen in marginalen položaj v družbi (kljub njihovi koristnosti in sklučujoč se prav na to koristno vlogo). V glavnem je bilo zaželeno in obvezno, da so ženske nastopale kot instrumenti - "govoreča orodja", vendar tudi v vlogi orodja zelo omejeno govoreča.

Odgovor na vprašanje, kakšnega spola so bili ustvarjalci takšnih razlag, ki so (bile) ženskam neprijazne, je brez dvoma zelo preprost: niso bili ženskega spola. Vendar pa ni pomemben le spol ustvarjalcev sam po sebi, temveč z njim povezane možnosti, ki vplivajo na sam postopek ustvarjanja znanj, torej zamejitev predmeta in načina analiziranja ter pojasnjevanja medsebojne povezanosti in (so)učinkovanja sestavin celote, družbe. "Problem je, ker to vedno delajo moški z moške perspektive. To pomeni, da je vse znanje o ženskah filtrirano skozi odnose moči in podrejenosti, ki prevladujejo med moškimi in ženskami," ugotavlja npr. A. Saarinen (1988, 38).

Pojasnjevanje družbene uredjenosti in spolno specifičnih vlog se je vselej navzven kazalo kot nevtrarno, kot zgolj pojasnjevanje "objektivnega sveta", pri tem pa je ostajalo v ozadju spoznanje, ki ga je (1911) zapisal G. Simmel: objektivno=moško. V razlagah o družbi je človek nastopal kot človek nasploh, vendar je šlo za posploševanje njega

(moškega) in ne nje (ženske). Torej sta moško videnje medčloveških razmerij in moška možnost izključevanja iz nekaterih (neprijetnih, a za obstoj posameznika in celote konstitutivnih) praktičnih dejavnosti omogočala ožnje izkustvenega empiričnega polja kot podlage za teoretsko posploševanje. Redukcionistično znanje pa je imelo *per definitionem* status integralnega znanja in je kot hierarhično višje predstavljalo tudi podlago za praktično regulacijo in utrjevanje (obstoječe) asimetrične razporeditve moči (po spolu in socialnem statusu, Jogan 1990, 49-62).

Da bi zakrili hierarhijo med spoloma kot človeški (= moški) produkt, so se producenti razlag posluževali posebnega postopka krčenja predmeta na empirični ravni in hkratnega razširjanja predmeta na zunajempirični (transcendentni, presečni) ravni. Kot zgled lahko navedemo pojasnjevanje družine, ki je v razlagah nastopala kot otok harmonije, same ljubezni, svobode, itd. - skratka nasprotje racionalni, tekmovalni, hladni družbi. Krčenje je pomenilo izključevanje ženskih izkušenj ("senzčnih" strani), potiskanje takšnih izkušenj v nevidnost in nepomembnost za razumevanje in pojasnjevanje celote. Širilo se je moško videnje, ki pa je v vsakdanjem delovanju bilo obvezno kot podlaga za "smiselno" delovanje podrejenih in po definiciji odvisnih (kar ponazarja shema št. 2).

Shema št. 2: **Androcentrična pristranskost ("androcentric bias") v ustvarjanju in uporabi znanja**

Ravni predmeta	Kontinuum bivanjskih izkušenj	
	+	-
Transcendentna raven	+++++	(razširitev)
Empirična raven	+++++	(zožitev)
Uporaba (priročni recepti)	+++++	

Primanjkljaj v zajemanju predmeta so odpravljali z naturalizacijskimi razlagami, ki so se pogosto za množično rabo dopolnjevale s teološkimi razlagami, s čimer se je njihova prepričljivost še povečala. Tako je zemska (moška) nadrejenost nastopala le kot posledica "naravnih zakonov" ali/in božje volje - skratka avtoritet, ki so zunaj možnosti omejenega zaznavanja in preverjanja ter (kar je ključno) radikalnega spreminjanja. V tem okviru je kot pogoj za ustvarjanje nenevtralnih (torej moško pristranskih) razlag mogoče razumeti tudi epistemološko načelo distance do celostne resničnosti (v sociologiji nedvoumno izraženo zlasti pri M. Webru - Jogan 1978,66).

Seveda pa razlage same po sebi ne bi mogle skozi stoletja predstavljati pomembne določilnice "prave narave" enega in drugega spola ter njunih neenakih vlog, če jih ne bi podpiral (in se z njimi utemeljeval ter opravičeval) celoten institucionalni red, oziroma če androcentrizem ne bi bil "podprt" z vsemi možnimi materialnimi in duhovnimi sredstvi za obvladovanje in organiziranje življenja. Gotovo ne bo odveč, če nekoliko ponazorimo, kako so nekateri zgodovinsko znameniti producenti definicij razumskosti in smiselnosti utemeljevali in opravičevali izključevanje žensk iz te sfere človeške dejavnosti.

Zgodovinska stalnica: izključevanje žensk iz razumskosti

Že v stari Grčiji (za časa Perikleja) je npr. veljalo, da je dolžnost ženske, "da bi čimmanj videla, čimmanj slišala in čimmanj spraševala" (Smiljanić, Mijušković 1968, 119), oziroma da je "molk za žensko nakit", kot je nedvoumno poudaril Sofokles (Coole 1988, 45). Izključenost žensk iz območja javnega in razumskega delovanja pa je natančno in sistematično opredeljeval (in opravičeval) Aristotel s funkcionalistično teleološko razlago narave ter lastnosti in funkcije človeških bitij. Tako je (svoboden) moški v skladu z "naravnim redom" ustvarjen kot nosilec uma in določen, da gospoduje, vlada, ženska pa sodi v tisto kategorijo bitij (podobno kot sužnji), ki so podrejena in morajo (v gospodinjstvu, zasebni sferi) skrbeti za blaginjo gospodujočih, da se ti lahko predajajo hierarhično višjim in pomembnejšim ter častnejšim dejavnostim.

Glede na naravno neenakost in različno funkcijo morajo biti tudi vrline (osebne lastnosti) spolno specifične in prilagojene vladanju oziroma pokoravanju. "Tako je pogum moškega drugačen kot pogum ženske; moški bi bil izdajalec, če bi bil tako hraber, kot je ženska, ženska pa bi bila predrzna, nesramna, če ne bi bila bolj skromna, kot je dober moški" (Aristotel 1970, 78 - 1277b). Ker pač ženske niso ustvarjene za gospodovanje in ker nikoli ne bodo vladale, ni potrebno, da bi imele tak razum in takšne vrline kot (svobodni) moški. Za ženske je dovolj, da razpolagajo s "pravim mišljenjem" in z "ustreznim čustvovanjem", kot jim to določajo nosilci razuma in akterji v javnem razpravljanju (diskurzu) in določanju pravil. Zato je po Aristotelu (kot jasno pove v *Nikomahovi etiki*, po Coole 1988, 46) tudi razumljivo, edino pravilno in pravično, da mora npr. (poročena ženska) žena bolj ljubiti svojega moža, kot on ljubi njo.

"Tvoj mož te ho ob pravem času o vsem poučil", je približno dva tisoč let kasneje zagotavljal znameniti J.J. Rousseau, ki je v *Emilu* (1762) med drugimi umnimi nasveti in priporočili glede obikovanja "prave" ženske narave poudarjal: "Deklice morajo biti skrbne in pridne; to pa še ni vse: že zgodaj jih je treba začeti brzdati. Ta nesreča, če zanje to sploh je nesreča, je neločljivo povezana z njihovim spolom in če se je že bodo kdaj otresle, bodo zato trpele samo še večje zlo. Vse življenje se morajo podrežati ne-nehnemu in strogemu obvladovanju, ki ga zahteva spodobnost; najprej se morajo vaditi v omejevanju, v brzdanju svojih kapric, da bi se tako lažje podredile volji drugih in da bi jih pozneje to ne stalo preveč truda...Posledica tega, z navado pridobljenega omejevanja je ubogljivost, ki jo ženske potrebujejo vse življenje, saj so vedno podrejene bodisi moškemu, bodisi moškim sodbam in jim ni nikoli dovoljeno, da bi se povzdignile nad te sodbe...Vsak spol mora ohraniti značilno vedenje svojega spola; ob preveč popustljivem možu ženska zlahka postane predrzna...Prav zato, ker je vedenje ženske podrejeno javnemu mnenju, mora biti njena vera podrejena avtoriteti. Vsaka hči mora biti iste vere kot njena mati, vsaka žena pa mora biti iste vere kot njen mož...Ker niso sposobne razsojati same, morajo odločitev svojih očetov in mož sprejemati enako zaupljivo kot odločitev Cerkve" (po Wollstonecraft 1993, 91-97).

Podobno je družbena vloga ženske definirana pri utemeljitelju pozitivizma v sociologiji A. Comtu in končno pri najbolj vplivnem sociologu v sredini 20. stoletja T. Parsonsu (Parsons 1956; Jogan 1990, 62-68), ki nadrejenost moških opravičuje z njihovo "instrumentalno" vlogo v "poklicnem sistemu". Besednjak se je nekoliko spremenil in posodobil, vsebina pa je ostala nespremenjena in tudi uporabnost razlag ni v nasprotju s potrebami po ohranjanju androcentrične kulture in na njej temelječega reda (androarhalizma). V takšen red je (bila) vključena tudi najpomembnejša (vsestranska) institucija za ustvarjanje in razširjanje znanj - univerza.

Univerza - moška trdnjava

Glede na prevladujoče zapovedi o strogem spoštovanju "naravnega reda" je tedaj razumljivo, da je bil dostop žensk do izobraževanja, zlasti do produkcije vseh vrst znanj, vselej posebej strogo nadzorovan in onemogočan. Ker je v novem veku - v procesih postopne sekularizacije in deteologizacije razlag reda in smiselnosti človeškega delovanja - vlogo ključnega producenta znanj prevzemala znanost, so tudi ustanove, kjer je potekal ta proces, dosledno izključevale ženske z "znanstvenimi" utemeljitvami o izraziti drugačnosti, neprimernosti za tako resne dejavnosti, s poudarjanji primarne "naravne vloge", itd. Ko so se začenjale pojavljati (konec 18. stoletja in kasneje) prve zahteve po vstopu v svet osvajanja, kasneje tudi produkcije in diseminacije znanosti, ni manjkalo svaril o potencialnem neredu, celo razkroju družbe, če bi se to res zgodilo. Tako so se tudi posvetne ("znanstvene") razlage posluževale vzorcev, ki so jih v preteklosti vključevale mitske in religijske razlage, da bi pomagale utrjevati (enospolni) red.

In vendar je po intenzivnih in dolgotrajnih bojih organiziranih žensk - zlasti v 19. stoletju - obrambna moč univerze kot moške trdnjave začela popuščati. Koliko časa je bilo potrebno, da so ženske v različnih okoljih bile pripuščene na univerzo, kot najpomembnejšo ustanovo za ustvarjanje novih znanj, kaže naslednja preglednica (št.3).

Preglednica št. 3: Vstopanje žensk na univerzo

Država	leto ustanovitve prve univerze	leto dovolitve študija ženskam
V B	12. stoletje	1876
Francija	1257	1862
Nemčija	1338	1908
Poljska	1364	1897
Nizozemska	1575	1871
ZDA	1636	1833
Rusija	1755	1917
Norveška	1813	1882
Grčija	1837	1890
Avstralija	1851	1881
Pakistan	1882	1920
Kitajska	1895	1905

Očitno je, da je npr. v evropskem prostoru preteklo več stoletij od ustanovitve univerz do časa, ko so smele na njih študirati tudi ženske. V večini evropskih držav se je to zgodilo v obdobju po 1870. seveda po dolgotrajnih prizadevanjih in bojih ženskih organizacij. Najkasneje in ob močnem nasprotovanju nosilcev moči in pomembnih akademskih krogov sta se v ta proces vključili takratna avstroogrska monarhija in Nemčija.

V obrambo "naravnega reda" so se v času boja za pravico žensk do akademskega izobraževanja odločno postavili tudi vrli lučenosci razuma na Slovenskem. V zasmehovanju žensk in podcenjevanju njihovih zahtev branilci naravnega stanja skorajda niso poznali meja. Glavni vzrok za žensko "nravno sprijenost" in prej neznano predrznost so videli v slabitvi verske vzgoje, kajti *"vera je podlaga nravnosti. Vera je takorekoč teorija in nravnost nje praksa,"* kot je poudarjal npr. J. Ciperle (1883, 183). Ta varuh nravnosti je svaril pred strahotnimi negativnimi posledicami ženskega izobraževanja, v katerem se dekleta namesto verskih resnic učijo *"fizikaličnih hipotez"*, zaradi česar

postanejo "predrzne, nevedne in sploh malopridne". Prepričljivost svojih trditev je oprl na verižno stopnjevanje lastnosti izobražene ženske v naslednjem zaporedju: **učena ženska** (prej ali slej postane) - **neverna ženska** (ki je tudi hudobna, zato postane) - **nesramnica** (ki ni sposobna za telesno delo, zato postane) - **ženska, ki se peča s "horizontalnim rokodelstvom": vlačuga, kurba** (ibid., 145,146).

V aristotelovskih mejah opredeljevanja pravega mesta in izmejevanja žensk iz sveta akademskega izobraževanja in znanosti je čvrsto stal tudi A. Mahnič, ki je v *Rimskem katoliku* (1894, 56, 59, 62) med drugim tako pojasnjeval "naravne zakone": *"Moškega je bog odličil z razumom, žensko se srcem. S tem je odgovorjeno na vaše vprašanje. Znanost je predmet, s katerim se bavi razum; torej je moški pred žensko poklican gojiti znanost, v tem ko ženski pripada pred možem izvrševati drugo vlogo v človeškem društvu.... Mladenci si morajo pridobiti vednosti za moško dobo, ko bodo morali v državi, v družini, v cerkvi opravljati javne posle. Za te posle, za javnost ni ženska! Ženska bodi dobra, in ubogljiva hči, zvesta in sramežljiva nevesta, pobožna, vestna mati. V to ji je dal Stvarnik blago rahlo srce. Srce torej se mora izobraževati in žlahtniti v ženskih šolah pred razumom. Ne učenih, ampak blagih, pobožnih sramežljivih žensk nam je treba... Ne delajmo pač žensk vsegavednih! ... Poslušajmo glas narave! Videli smo: narava sama ne dovoljuje ženski, da bi se toliko in tako vztrajno bavila z resnimi vedami kot moški, prikrajšujoči čas učenja ter nekako opominjajoči, da nima moškemu zavidati učenjaške slave, ampak da si išče slave drugod... Ako se tedaj zahteva, da se ženska uči matematike, naravoslovja ali kemije, prav - a uči naj se kot ženska, to je kot bodoča mati in gospodinja..."*.

Podobno so razmišljali tudi člani senata dunajske univerze, ki so morali leta 1873 ministru za kulturo in šolstvo sporočiti izvedensko mnenje glede možnosti, da bi ženske študirale na univerzi. To zahtevo so namreč rektorju univerze v Gradcu naslovile ruske študentke, ki jim je ruska vlada prepovedala študij v Zuerichu (zaradi povezovanja s socialističnimi in anarhističnimi krogi). Dunajski profesorji so v svoji ekspertizi med drugim poudarjali težave, ki bi nastopile z vstopom žensk v predavalnice, ker bi učitelji morali *"preobraziti znanstveno stran predavanj"* in tisto, *"kar je primerno za moško uho, šele prilagoditi ušesu žensk, namreč spodobnih devic ..."*; ker bi stiki različnih spolov predstavljali tudi *"veliko nevarnost za znanstveno in nraavstveno resnost"*; ... in končno, ker *"je univerza še in bo še dolgo predvsem izobraževališče za različne poklicne dejavnosti moškega spola, in dokler nima družba potrebe po tem, da bi sprejemala ženske kot duhovnike, sodnike, odvetnike, zdravnike, učitelje, vojskovodje in vojake, to pomeni, dokler je težišče vodenja družbenega reda še na moškem spolu, tudi ni nikakršne nuje, da bi ženskam priznali prostor na univerzi, ki bi ga kasneje bilo nemogoče omejiti"* (Heindl 1993,19). Opravičevanje izključenosti žensk iz univerze kaže, da je bila ustavno določena pravica do "svobode izobraževanja" (18. člen Ustave iz 21. decembra 1867) v "zdravorazumskem" razlaganju in moško vodeni družbi takratne Avstrije dejansko in samoumevno le pravica moških.

Prva neposredna peticija, s katero so ženske zahtevale vstop na univerzo, je bila predložena poslanski zbornici 29. aprila 1890. Glavna spodbuda za to pa je prišla iz ženskega izobraževalnega društva *Minerva* iz Prage, kar ni bilo naključje, ker je bilo češko žensko meščansko gibanje najbolj napredno v takratni Avstriji. Tej peticiji je sledilo še več peticij, ki so jih vladi naslavljalale organizirane ženske, zlasti v okviru Združenja za razširjeno izobraževanje žensk (*Verein fuer erweiterte Frauenbildung*, ustanovljenem 1888) in Splošnega avstrijskega ženskega združenja (*Allgemeine Oesterreichische Frauenverein*, ki je bilo ustanovljeno 1893) (Bandhauer-Schoeffmann 1993, 49-65). Kljub antifeminizmu, ki se je izražal v javnem razpravljanju, so bili pritiski, da bi odprli vrata univerze tudi ženskam, vedno močnejši. Leta 1895 je namreč na ženski

gimnaziji v Pragi maturiralo prvih 18 maturantk, ki jim pa v maturitetno spričevalo niso smeli napisati, da so "zrele za obisk univerze". Kljub temu so se te maturantke prijavile za vpis na univerzo kot izredne slušateljice, dovoljen pa jim je bil le status hospitantk.

Po skoraj četrto stoletja so v Avstriji končno le dovolili ženskam vpis na univerzo, vendar v začetku samo na eno fakulteto. 23. marca 1897 je bilo namreč z odlokom ministra za kulturo in šolstvo dovoljeno, da so se smele v zimskem semestru študijskega leta 1897/98 vpisati na filozofsko fakulteto kot redne slušateljice tudi ženske z avstrijskim državljanstvom in opravljeno gimnazijsko matura (Heindl 1993, 18). Čeprav je zahteva po vstopu vključevala tudi medicinski študij, so se na medicinske fakultete smele ženske vpisati šele leta 1900, na pravno fakulteto pa celo šele 1919 - po koncu prve svetovne vojne.

Ker pa ob spolni segregaciji na ravni srednje šole ni bilo (dovolj) posebnih ženskih gimnazij, so se v prvem letu vpisale na filozofsko fakulteto na dunajski univerzi le tri slušateljice. Ženske javne gimnazije so se razširile šele v prvem desetletju 20. stoletja: leta 1903 je bila npr. ena sama javna gimnazija na Dunaju (s 45 dijakinjami), leta 1912/13 pa je bilo v takratni Avstriji že 32 ženskih gimnazij (s 4997 dijakinjami).

Razumljivo je, da so se ženske ob vstopanju na univerzo srečevale z najrazličnejšimi ovirami - najprej kot študentke, kasneje kot pripadnice akademskega osebja. Kljub močni feminizaciji univerzitetno študirajočih na dodiplomskem študiju in kljub postopnemu večjemu vključevanju žensk v različne stopnje podiplomskega izobraževanja (zlasti v drugi polovici 20. stoletja v večini industrijsko razvitejših držav), sestava učnega osebja na univerzah v mnogih deželah kaže, da so ženske malo ali zelo malo navzoče, zlasti na višjih ravneh (o čemer govori naslednja preglednica - št. 4).

Preglednica št. 4: Delež žensk med univerzitetnimi učitelji (1990)

Država	% red. prof.	% izr. prof.	% doc.	skupaj
Francija	11,4	32,7	36,7	27,1
Nemčija	5,2	14,2	20,2	18,6
Poljska	16,9	17,0	34,0	31,7
ZDA	14,0	26,0	38,1	26,0
Rusija	17,5	38,6	22,3	24,3
Norveška	9,3	16,0	29,0	24,2
Grčija	6,3	14,3	23,6	20,5
Avstralija	7,3	10,3	17,2	18,6
Kitajska	11,0	19,0	29,0	23,8

Spričo trdovratnosti ženskam neprijaznih vzorcev vsakdanjega obnašanja in glede na počasno in neenakomerno spreminjanje strukturnih določilnic, ne preseneča, če različne raziskovalke v sodobnosti (npr. Noordenbos 1995) odkrivajo posebne značilnosti položaja akademske delujočih žensk. Tako sta značilni horizontalna (kopičenje žensk v "ženskih" strokah) in vertikalna segregacija (z upadanjem višine položaja narašča delež žensk, in narobe; najmanj jih je na najvišjih ravneh). V okoljih, kjer obstaja očitna hierarhija med univerzami, so ženske bolj navzoče v nižje rangiranih ustanovah, manj pa jih je na vrhunskih (npr. v ZDA - Billard, 1996).

Ob pravni izenačenosti se akademsko delujoče ženske srečujejo zlasti s prikrito diskriminacijo, ki se kaže npr. v podcenjevanju dela žensk, v manjših možnostih objavljanja, v manjši udeležbi v podeljevanju nagrad (Billard, 1996), v neenakomerni obremenjenosti žensk v primerjavi z moškimi (Siemienska, 1992), itd., kar vse vpliva

na to, da je njihova akademska kariera otežena. Preprosto in jedrnato, ženske so pretežno v vlogi "služkinj razreda producentov znanj", kot je z metaforo označila vlogo akademskih žensk npr. na Finskem (vendar drugje ni bistveno drugače) V. Stolte-Heiskanen (1991,35).

Razmere na Slovenskem niso bistveno drugačne kot v drugih okoljih v svetu. Tudi tu je prišlo po letu 1945 do množičnejšega vključevanja žensk v univerzo kot najvišjo izobraževalno ustanovo in do (počasnejšega) povečevanja deleža žensk med univerzitetnimi učitelji (in asistenti). Delež žensk med študirajočimi na univerzi se je npr. povečal od dobre petine pred drugo svetovno vojno (v študijskem letu 1938/39 je bil delež žensk 22,3%) do 56,3% v sredini devetdesetih let (1994/95, o čemer govori preglednica št. 5), z močno feminizacijo v nekaterih strokah (kar kaže preglednica št. 6). Pokazalo se je tudi, da so ženske na ravni dodiplomskega študija bolj učinkovite kot moški (kar je vidno iz preglednice št. 7) in da se povečuje delež žensk na podiplomskem magistrskem in doktorskem študiju (kar kaže preglednica št.8 - op. 1).

Preglednica št. 5: Delež študentk od celotne študentske populacije

Leto	vpisanih študentk (od vseh vpisanih)
1945/46	1,2 (2.575)
1950/51	2,3 (6.232)
1955/56	0,7 (6.671)
1960/61	8,9 (13.492)
1965/66	8,3 (15.082)
1970/71	2,4 (21.632)
1975/76	4,5 (28.028)
1980/81	3,9 (27.707)
1985/86	2,8 (29.601)
1990/91	5,6 (33.565)
1994/95	6,3 (43.249)

Preglednica št. 6: Delež študentk na posameznih fakultetah Univerze v Ljubljani (1990/91)

Fakulteta	% študentk (od vseh)
Filozofska fakulteta	84,7 (2.263)
Fakulteta za farmacijo	83,5 (347)
Ekonomska fakulteta	78,3 (2.102)
Pravna fakulteta	72,8 (785)
Fakulteta za družbene vede	72,0 (906)
Fakulteta za kemijo in kem. tehnologijo	64,9 (998)
Medicinska fakulteta	63,9 (1.069)
Biotehniška fakulteta	64,6 (1.441)
Fakulteta za arhitekturo	47,2 (587)
Fakulteta za elektrotehniko in račun.	9,3 (2.319)
Fakulteta za strojništvo	5,1 (1.697)

Preglednica št. 7: Delež žensk glede na skupno število diplomantov

Leto	% žensk (vsi diplomanti)
1946	28,9 (69)
1950	30,6 (379)
1955	37,0 (759)
1960	36,0 (1.319)
1965	32,8 (2.951)
1970	42,1 (2.663)
1975	46,7 (4.501)
1980	49,8 (5.967)
1985	58,8 (5.621)
1990	59,6 (5.951)
1994	59,6 (5.812)

Preglednica št. 8: Delež žensk z magisterijem in doktoratom (od vseh)

Leto	% žensk (vsi magistri)	% žensk (vsi doktorji)
1975	18,2 (165)	17,7 (79)
1980	19,8 (176)	20,0 (65)
1986	19,1 (178)	21,3 (89)
1990	35,6 (466)	26,4 (121)
1994	38,7 (377)	36,2 (160)

Očiten pa je tudi sorazmerno nizek delež žensk v različnih stopnjah univerzitetnih učiteljev (npr. leta 1990 je bilo na ljubljanski univerzi od vseh rednih profesorjev 10,6% žensk, od izrednih profesorjev 15,8% in od vseh docentov 18,4% žensk; ustrezni deleži za mariborsko univerzo pa so: 7,6%, 11,9% in 15,5%). Večji so deleži žensk na prvi stopnički v akademski karieri, čeprav so tudi tu očitne razlike med strokami. Po podatkih za leto 1990 je npr. na ljubljanski univerzi od vseh asistentov na področju elektrotehnike 14,0% žensk, 36,9% žensk na medicini, 50,0% na Filozofski fakulteti in 52,6% na področju naravoslovja in tehnologije.

Odpravljanje seksizma - kopernikanski preobrat?

Vprašanje seksizma v intelektualni produkciji je torej pereče tudi še sedaj tako z vidika sestave samega akademskega osebja, kot z vidika vsebnosti moškosrediščne kulture na vseh ravneh. Dosedanja zgodovina, tudi zgodovina intelektualne produkcije, je še vedno pretežno "njegova zgodba" ("his story" - kot to označuje S. Benhabib, 1994), njena najpomembnejša sestavina - znanost - pa naj bi po nekaterih ocenah (npr. H. Rose, 1994) bila del kulture smrti. Zato naj bi opuščanje androcentrične pristranskosti (moške optike) imelo podoben učinek na zavest kot Kopernikovo odkritje, poudarja npr. G. Lerner (1986). Seveda pa ta proces ne bo končan v drugem tisočletju.

Opomba

1) Vir za preglednici št. 5 in 8: *Rezultati raziskovanj*, Zavod RS za statistiko, Ljubljana 1995, št. 644; za preglednici št. 6 in 7: *ibid.* št. 646. Vir za preglednici št. 3 in 4: Noordenbos Greta (1995).

Literatura

- Aristotel (1970). *Politika*. Beograd: Kultura
- Bandahuer-Schoeffmann, Irene (1993). "Zum Engagement der oesterreichischen Frauervereine fuer das Frauenstudium". V: Heindl, W. in Tichy, M. "Durch Erkenntnis zur Freiheit und Glueck...". Wien: WUV (49-78).
- Benhabib, Seyla (1994). "Feminism and Question of Postmodernism". V zborniku *The Polity Reader in Gender Studies*. Cambridge: Polity Press (76-92).
- Billard, Lynne (1996). "Twenty Years Later: Is There Parity for Academic Women?". *The New Higher Education Journal*, 115-144.
- Ciperle, Josip (1883). "Ženska vzgoja". *Učiteljski tovariš*. (nadaljevanje v celem letniku). Ljubljana.
- Cooles, Diana (1988). *Women in Political Theory*. Sussex: Wheatsheaf Books Ltd.
- Heindl, W. in Tichy, M. (1993). "Durch Erkenntnis zur Freiheit und Glueck...". Wien: WUV.
- Jogan, Maca (1978). *Sociologija reda*. Maribor: Obzorja.
- Jogan, Maca (1990). *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Jogan, Maca (1992). "Seksizem, politika in politična kultura". *TiP* XXIX, 11-12:1141-1150.
- Jogan, Maca (1994). "Erozija androcentrizma v vsakdanji kulturi." *TiP* XXXI, 7-8: 647-654.
- Lerner, Gerda (1986). *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press.
- Noordenbos, Greta (1995). "Explanations for the Marginal Position of Women in Academe: from Exclusion to Integration". Referat na 2. evropski sociološki konferenci (2nd European Conference of Sociology). Budapest: 30.8.-2.9.1995, 16 str.
- Parsons, Talcott (1956). *Family, Socialization and Interaction Process*. London: Routledge&Kegan Paul Ltd.
- Rose, Hilary (1994). *Love, Power and Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Saarinen, A. (1988). "Feminist Research: In Search of a New Paradigm?" *Acta Sociologica*, 31, 1:35-50.
- Siemienska, Renata (1992). "Academic Careers in Poland: Does Gender make a Difference?". *Higher Education in Europe*, XVII, št. 2: 60-84.
- Smiljanic, Dragoslav in Mijušković, Milisav (1968). *Zakon in družina v zgodovini*. Ljubljana: DZS.
- Stolte-Heiskanen, Veronica (1991) ed. *Women in Science*. Oxford, New York: Berg Publishers Limited.
- Wollstonecraft, Mary (1993). *Zagovor pravic ženske*. Ljubljana:Krt.